กระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์*

The Process of Preserving the Wisdom of the Making of 'Khoi Paper' as Commercial Thai Artworks

Received: October 17, 2018
Revised: February 15, 2019
Accepted: February 15, 2019

นฤมล ศิลปชัยศรี (Narumol Silpachaisri)**

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์ มีความมุ่งหมายให้ภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยซึ่งกำลังได้รับการฟื้นฟูและพัฒนา ณ ศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สามารถเผยแพร่คุณค่าของภูมิปัญญาผ่านกระบวนการของการนำเสนอต้นทุนทางวัฒนธรรมเป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ และตอบสนองต่อความต้องการของผู้ที่ต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำกระดาษและส่งเสริมให้เป็นกระดาษเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์ โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ เพื่อศึกษาประวัติของการใช้กระดาษข่อยในประเทศไทย ความสำคัญของการทำกระดาษข่อยเชิงอนุรักษ์ ณ ศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตลอดจนกระบวนการการสืบทอดการทำกระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทย และการส่งเสริมให้ท้องถิ่นนำภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยสู่การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์

ผลการวิจัยพบแนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อย 4 แนวทางดังนี้

1. แนวทางการส่งเสริมคุณค่าของกระดาษข่อยในมิติประวัติศาสตร์พบว่า กระดาษข่อยอยู่เบื้องหลังผลงานศิลปะและมรดกทางวัฒนธรรมของไทย เช่นการนำไปใช้เป็นสมุดไทยและงานศิลปกรรมต่าง ๆ ควรส่งเสริมให้เกิดการฟื้นกลับสู่การนำวัสดุโบราณมาใช้เพื่อส่งเสริมคุณค่าในผลงานศิลปะไทย

2. แนวทางการต่อยอดการใช้กระดาษข่อย พบว่าควรปรับเปลี่ยนหน้าที่การใช้แบบเดิมโดยนำไปสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะ 2 มิติ และ 3 มิติ เป็นการขยายขีดความสามารถในการใช้กระดาษข่อยเชิงพาณิชย์

3. แนวทางการปรับปรุงคุณภาพกระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์และกลยุทธ์ในการส่งเสริมกระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์ พบว่าควรเน้นขั้นตอนการคัดเนื้อเยื่อข่อยให้ได้เยื่อที่มีความขาวที่สุด เพื่อคุณภาพและราคากระดาษที่ดีขึ้น

4. แนวทางการตลาด พบว่าหน่วยงานรัฐบาลเป็นตลาดสำคัญที่เชื่อมโยงตลาดต่าง ๆ ได้แก่ ตลาดผู้ใช้กระดาษ ตลาดองค์กร ตลาดต่างประเทศ และตลาดรัฐบาล การส่งเสริมให้ตลาดทั้ง 4 นี้มีความสนใจและ

* วิจัยทุนอุดหนุนงานวิจัยกรมส่งเสริมวัฒนธรรมประจำปีงบประมาณ 2560.
Research Granted by Department of Cultural Promotion Fiscal year 2017.

** หัวหน้าโครงการวิจัย, อาจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาหัตถศิลป์ วิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์, E-mail: narumol.sar@rmuth.ac.th
Head of Project., Phd. Lecturer, Department of Thai Handicraft Program , Rajamangala University of Technology Rattanakosin, E-mail: narumol.sar@rmuth.ac.th, Tel.084-884-6798.

สนับสนุนกิจการการทำกระดาษอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยบทบาทหรือความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชน จากการศึกษาพบว่าหน่วยงานรัฐที่เป็นสถานศึกษา สามารถจัดกิจกรรมที่ช่วยกระตุ้นการรับรู้ของประชาชนให้เห็นประโยชน์ของการทำกระดาษข่อยซึ่งเป็นกระดาษในภูมิปัญญาดั้งเดิม

คำสำคัญ : ภูมิปัญญา กระดาษข่อย เชิงพาณิชย์

Abstract

The research project on the process of preserving the wisdom of the making of 'Khoi Paper'as Commercial Thai Artworks is aimed to revitalized and developed at the Kao Koet Royal Folk Arts and Crafts Center, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. This project can disseminate the value of wisdom through the process of offering cultural value as a revenue-generating product. It is also suitable for those who want to preserve the wisdom of papermaking and promote it as a paper for creating Thai commercial art.

The results of the research found 4 ways to conserve the wisdom of making paper.

1. Promoting the value of Khoi paper in historical view demonstrate Khoi Paper is the background of the art and cultural heritage of Thailand such as Thai ancient notebook and the other Thai art. The process study for inheriting about Khoi papermaking for Thai art and promote the local wisdom of papermaking to commercial use.

2. Guildelines for build on using Khoi paper the results found that the original function should be adjusted by creating it into 2-D and 3-D art as an extension of commercial.

3. Improving paper quality and paper promotion strategies for Thai commercial art should focus on the process of tissue selection of pulpwood for the whiteness, quality, and price of paper.

4. The role of government agencies in the development of the Khoi paper market found that the paper users, marketing organizations, international markets, government markets should be encouraged these markets to focus on sustainable papermaking rely on the role or assistance of government agencies and private organizations. The study shows that the educational institutions can stimulate public awareness of the usefulness of Khoi papermaking in traditional wisdom.

Keywords: Wisdom Khoi paper Commercial

บทนำ

กระดาษข่อย เป็นกระดาษประเภทหนึ่งที่มีความนิยมและใช้อย่างแพร่หลายมาตั้งแต่โบราณ หลักฐานที่แสดงถึงความสำคัญของกระดาษข่อยคือสมุดไทย ซึ่งบางฉบับมีอายุอยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา กระดาษข่อยจึงเป็นผลิตผลจากภูมิปัญญาไทยที่สั่งสมมาเนิ่นนานและเป็นที่รู้จักในลักษณะของสมุดไทย ความรู้เกี่ยวกับการทำกระดาษข่อยของไทยปรากฏในหนังสือเรื่อง จดหมายเหตุ ลาลูแบร์ ราชอาณาจักรสยามของมองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ ผู้บันทึกชาวฝรั่งเศสที่เดินทางมาในราชอาณาจักรสยามในฐานะเอกอัครราชฑูตผู้มีอำนาจเต็มของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 พระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศส การเดินทางเข้ามาในเวลานั้นตรงกับปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พ.ศ. 2230 จากบันทึกที่เกี่ยวกับการทำกระดาษข่อยสะท้อนให้เห็นถึงความนิยมอย่างแพร่หลายและแหล่งทำกระดาษของชาวอยุธยาเพื่อสนองต่อความต้องการใช้ภายในประเทศ

กระดาษข่อย มีขั้นตอนในการทำคล้ายคลึงกับกระดาษหัตถกรรมชนิดอื่น ๆ มีความเหนียวของเยื่อและความคงทนของกระดาษ ส่งผลให้กระดาษข่อยยังเป็นที่ต้องการของผู้ที่มีความสนใจในคุณสมบัติเฉพาะของเยื่อข่อย และวงการศิลปะไทยที่ยังคงต้องการวัสดุในงานสร้างสรรค์ที่มีที่มาจากภูมิปัญญาโบราณ แหล่งทำกระดาษข่อยที่สำคัญในปัจจุบัน ได้แก่ ศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ศูนย์ศิลปาชีพสีบัวทอง จังหวัดอ่างทอง โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (ชาย) กรุงเทพมหานคร และนายนิศิษย์ ฤทธิเวช ช่างทำกระดาษที่มีประสบการณ์กว่า 20 ปี (เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้การทำกระดาษข่อยให้แก่โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (ชาย) และให้แก่ศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา)

การจัดการองค์ความรู้การทำกระดาษข่อยของไทยจำเป็นต้องอาศัยการฝึกปฏิบัตินอกเหนือไปจากการศึกษาจากตำรา แม้ว่ากรรมวิธีการทำกระดาษข่อยในปัจจุบันอาจต้องปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสมซึ่งแตกต่างจากวิธีโบราณอยู่บ้าง เนื่องจากเป็นการแก้ปัญหาที่เคยประสบในด้านต่าง ๆ อันส่งผลกระทบต่อการทำกระดาษข่อยในลักษณะของหัตถกรรมในครัวเรือน อาทิ แรงงาน แหล่งวัตถุดิบ (ต้นข่อย) และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ไม่เอื้อต่อการทำกระดาษข่อยในลักษณะเดิม ๆ เมื่อทางศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิดได้รับการถ่ายทอดความรู้จากผู้เชี่ยวชาญแล้ว จึงจัดให้นักเรียนของศูนย์ศิลปาชีพดำเนินการฝึกปฏิบัติการทำกระดาษข่อยเพื่อใช้ในโอกาสสำคัญและเพื่อจำหน่ายให้แก่ผู้ที่มีความสนใจ โดยพบว่าปัญหาสำคัญของศูนย์ฯ คือการจำหน่ายที่ต้องการกำลังซื้อจากตลาดที่มีความหลากหลายมากขึ้น จากเดิมที่มีความชื่นชอบในกลุ่มผู้ใช้สมุดไทยจึงมีความพยายามขยายสู่การนำกระดาษข่อยไปใช้เพื่องานศิลปะไทย

โครงการวิจัยกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์มีเป้าหมายให้ภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยสามารถเผยแพร่คุณค่าผ่านกระบวนการการนำเสนอให้ต้นทุนทางวัฒนธรรมเป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้และตอบสนองต่อความต้องการของผู้ที่ต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำกระดาษและส่งเสริมให้เป็นกระดาษเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติของการใช้กระดาษข่อยในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาความสำคัญของการทำกระดาษข่อยเชิงอนุรักษ์ณ ศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อศึกษากระบวนการการสืบทอดการทำกระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทย
4. เพื่อส่งเสริมให้ท้องถิ่นนำภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยสู่การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์

วิธีวิจัย

โครงการวิจัยเรื่องกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นการค้นคว้าข้อมูลทางด้านเอกสารและหลักฐานทางวัตถุเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลและสร้างสรรค์ ตลอดจนนำเสนอแนวทางในการพัฒนาให้ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาการทำกระดาษสามารถสร้างโอกาสเชิงพาณิชย์ได้มากยิ่งขึ้น โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

กลุ่มตัวอย่าง

1. กระบวนการทำกระดาษของศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เก็บข้อมูลจากนายสมพงษ์ สงคลิ้ง และนักเรียนในศูนย์ศิลปาชีพฯ
2. กระบวนการทำกระดาษข่อยเพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะเก็บข้อมูลจากนายนิศิษย์ ฤทธิเวช และจากการสังเกตการณ์ผู้เข้าร่วมอบรมการทำกระดาษข่อย
3. ผลิตภัณฑ์กระดาษข่อยของศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งจัดจำหน่ายที่ศูนย์ศิลปาชีพฯ และการจำหน่ายออนไลน์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือวิจัยในการวิจัยเรื่องกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์ คือ แบบบันทึกข้อมูลงานวิจัยซึ่งมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาแนวคิดที่มีต่อการทำกระดาษข่อยที่ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเอกสารชั้นต้นและชั้นรอง

ขั้นตอนที่ 2 สร้างแบบบันทึกงานวิจัย ซึ่งเป็นการบันทึกสาระสำคัญในเอกสารต่าง ๆ และจากการสำรวจภาคสนาม การลงมือปฏิบัติ ที่เชื่อมโยงต่อการค้นคว้าเกี่ยวกับกระบวนการทำกระดาษข่อยและสมุดไทยและการสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 3 การนำแบบบันทึกงานวิจัยเพื่อประมวลความครบถ้วนของข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย และเพิ่มเติมส่วนที่ต้องปรับปรุงในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการประมวลจากการสอบถาม การสังเกตของผู้เข้าร่วมการถ่ายทอดความรู้การทำกระดาษข่อยเพื่อนำมาวิเคราะห์กระบวนการสืบทอดองค์ความรู้การทำกระดาษข่อยในเยาวชนและการวิเคราะห์โอกาสและแนวทางที่จะทำให้กระดาษจากภูมิปัญญาโบราณเข้าสู่การ

ออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ และการนำองค์ความรู้การทำกระดาษข่อยเป็นชุดการเรียนรู้ในรูปของโครงการฝึกอบรมที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ผู้สอน

ขั้นตอนที่ 4 ปรับปรุงแบบบันทึกข้อมูลงานวิจัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในข้อมูลงานวิจัยแบบบันทึกงานวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นของเอกสาร ผู้แต่ง ปีที่สร้าง และสาระสำคัญของเอกสาร

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านการนำวัตถุดิบท้องถิ่นมาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมเพื่อจำหน่าย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลมีกระบวนการดังนี้

1. ศึกษาเอกสารชั้นต้นที่เกี่ยวกับกระดาษข่อย ได้แก่ เอกสารจากจดหมายเหตุในสมัยกรุงศรีอยุธยา
2. ศึกษาเอกสารชั้นรองเกี่ยวกับกระบวนการทำกระดาษข่อยในแต่ละช่วงเวลาคือ สมัยรัชกาลที่ 5 สมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง และสมัยปัจจุบัน ซึ่งส่งผลต่อการเล็งเห็นคุณค่าของกระดาษข่อยที่เป็นหัตถกรรมอย่างหนึ่งของไทย
3. เก็บข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับกระบวนการทำกระดาษจากแหล่งต่าง ๆ คือโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (ชาย) ข้อมูลภาคสนามจากนายนิศิษย์ ฤทธิเวช ผู้มีความเชี่ยวชาญในการทำกระดาษข่อย ข้อมูลภาคสนามจากนายสมพงษ์ สงคลิ้ง ครูผู้ฝึกสอนการทำกระดาษข่อยจากศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และการลงพื้นที่แหล่งในการทำกระดาษข่อย การสังเกตและบันทึกภาพขั้นตอนการทำกระดาษ
4. สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องดังนี้

สัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับการทำกระดาษข่อย ได้แก่

นายสมพงษ์ สงคลิ้ง ครูผู้ฝึกสอนการทำกระดาษข่อย จากศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิดจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, นายนิศิษย์ ฤทธิเวช อดีตข้าราชการโรงเรียนช่างฝีมือในวัง (ชาย)

สัมภาษณ์ศิลปินผู้ที่ใช้กระดาษข่อยในงานสร้างสรรค์ ได้แก่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิโรจน์ จรุงจิตวิทวัส ศิลปินจิตรกรรมไทยแนวประเพณี, นายวารี แสงสุวอ ศิลปินเทคนิคภาพพิมพ์

5. นำความรู้จากผู้เชี่ยวชาญด้านการทำกระดาษข่อย วิธีการในการสืบทอดภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยในสถานศึกษาและเผยแพร่สู่สาธารณะเพื่อนำมาเป็นแนวทางให้กับวิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์สืบทอดความรู้แก่เยาวชน และนำมาสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปกรรม

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษาถึงกระบวนการการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยเป็นการศึกษาความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่ได้มีการบันทึกไว้ในรูปของเอกสารและตำราต่าง ๆ นำไปสู่การปฏิบัติเป็นการฟื้นฟูภูมิปัญญาที่มีผู้สืบทอดภูมิปัญญาจำนวนไม่มากนักให้ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น โดยอาศัยกระบวนการนำภูมิปัญญานั้นไปสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปกรรมร่วมสมัย ผลิตภัณฑ์และเป็นสินค้าที่ระลึกได้เพื่อใช้ในการออกแบบให้กระดาษข่อยเป็นสินค้าที่มีผู้ต้องการหลากหลายเป็นการเพิ่มโอกาสให้กระดาษข่อยเป็นกระดาษที่ช่วยกระตุ้นแนวคิดด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมการนำกระดาษไปใช้เชิงพาณิชย์ โดยอาศัยหลักคิดทางการตลาด

ย้อนยุค และปรับด้านประโยชน์ใช้สอน ด้วยกลยุทธ์ต่าง ๆ ได้แก่ การเปลี่ยนวิธีใช้ การพลิกมุมมอง การเพิ่มคุณสมบัติ การลดคุณสมบัติ การแทนที่ด้วยสิ่งใหม่ การลำดับรูปแบบใหม่ การพลิกกลับ และการผสมผสาน

ลักษณะกระดาษข่อยจากศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กระดาษข่อยของศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีลักษณะหนาบางไม่สม่ำเสมอกันในช่วงแรก ๆ ของการทำ ต่อมาเมื่อมีแนวทางการหล่อกระดาษที่เหมาะสมแล้ว จึงได้กระดาษที่มีความบางพอเหมาะในการใช้เพื่อปิดหัวโขน และกระดาษที่มีความหนาเหมาะสมกับการนำมาใช้ทำสมุดไทย นอกจากนี้กระดาษข่อยจากศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด ยังเป็นกระดาษที่ทำขึ้นเพื่อใช้สำหรับการทำงานศิลปะ และงานในแนวทางอนุรักษ์วัตถุทางศิลปะที่ชำรุด ทั้งที่เป็นการอนุรักษ์งานสมุดไทย และกระดาษสำหรับใช้ในหน่วยงานอนุรักษ์หนังสือ เป็นต้น กระดาษมีลักษณะที่ค่อนข้างหนา มีความแข็งแรง แต่ไม่ขาวเท่ากระดาษโบราณ มีสีน้ำตาลคล้ายสีของเปลือกไม้ เนื่องจากกระดาษข่อยได้มาจากต้นข่อยจากแหล่งที่มาหลากหลาย มีทั้งที่เป็นลำต้นแก่และลำต้นอ่อน มีเยื่อที่ให้สีแตกต่างกัน เมื่อนำมารวมกันเพื่อทำกระดาษข่อยจึงได้กระดาษที่มีสีเข้มกว่าสมัยโบราณที่มีการคัดแยกสีของเยื่อได้ดีกว่า (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 แผ่นกระดาษข่อยจากศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ที่มา: นฤมล ศิลปชัยศรี

กระดาษข่อยได้นำมาใช้ในการจัดสร้างสมุดพระปาฏิโมกข์ประกอบชุดสังเค็ดถวายแด่วัดในโอกาสงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ นายสมชาย ศุภลักษณ์อำไพพร นายช่างศิลปกรรมอาวุโส สำนักช่างสิบหมู่ กรมศิลปากรให้ความเห็นเกี่ยวกับการคัดสรรกระดาษข่อยมาใช้ในการจัดทำสมุดพระปาฏิโมกข์ เกี่ยวกับคุณสมบัติของกระดาษข่อยไว้ว่า

สาเหตุที่เลือกใช้กระดาษข่อยเพราะมีอายุการใช้งานยาวนานไม่ถูกทำลายจากแมลงได้ง่าย ในอดีตใช้กระดาษข่อยบันทึกเรื่องราวเป็นอักษร เช่น พระไตรปิฎก สมุดปาฏิโมกข์ สมุดพระมาลัย นิทานชาดก ตำราช้าง ม้า โค กระทั่งตำรานวด.

(ทำสมุดข่อย “ปาฏิโมกข์” พระราชพิธีในหลวง ร.9, เดลินิวส์ หน้า 9)

ในด้านของคุณสมบัติกระดาษข่อยที่ให้ความแข็งแรงทนทานจนเป็นที่ทราบกันดีว่า กระดาษข่อย แม้ว่ามีคุณภาพด้อยกว่ากระดาษจากต่างประเทศในเรื่องของความหนาที่ไม่สม่ำเสมอกัน แต่อายุของกระดาษนับว่าเป็นกระดาษที่มีอายุการใช้งานที่ยาวนานหลายร้อยปี กลวิธีในการยืดอายุของกระดาษคือการเคลือบผิวกระดาษด้วยยางรักบริเวณปกและสันสมุด ยางรักนี้เมื่อทาแล้วให้สีดำมันกันความชื้นและแมลงกัดแทะได้ และเพื่อความสวยงามปกที่ทาด้วยยางรักจึงตกแต่งด้วยการปิดทองลายรดน้ำ ดังเช่น สมุดพระปาฏิโมกข์ (ภาพที่2) ที่จัดสร้างขึ้นในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ซึ่งเป็นรัชสมัยที่ภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีกครั้ง

ภาพที่ 2 สมุดพระปาฏิโมกข์ปกลายรดน้ำ
ที่มา: สมพงษ์ สงคลิ้ง

ประเภทของตลาดกระดาษข่อย

1. ตลาดผู้ใช้กระดาษข่อย กลุ่มเป้าหมายนี้คือ บุคคลที่เลือกใช้กระดาษข่อยเพื่องานสร้างสรรค์ศิลปะไทยแขนงต่าง ๆ ได้แก่ ช่างศิลปะต่าง ๆ ช่างเขียนภาพ ช่างทำหัวโขน และช่างทำสมุด ตลอดจนนักอนุรักษ์ที่ใช้กระดาษข่อยทำสมุดข่อยเพื่อคัดลอกงานเขียน และนำกระดาษข่อยมาใช้ซ่อมแซมงานศิลปะ และเอกสารโบราณ

2. ตลาดองค์กร กลุ่มเป้าหมายนี้คือ องค์กรหรือตลาดธุรกิจที่ส่งเสริมและชูประเด็นการทำธุรกิจแบบย้อนยุค การนำกระดาษข่อยมานำเสนอให้เกิดความน่าสนใจใหม่ และขยายเป็นสินค้าที่มีทางเลือกมากยิ่งขึ้น ตลาดองค์กรนี้อาจเป็นผู้ใช้กระดาษข่อย หรือเป็นคนกลางที่เล็งเห็นโอกาสในทางการค้าจึงเป็นกลุ่มผู้ซื้อรายสำคัญที่ควรสนับสนุนให้เกิดการซื้ออย่างต่อเนื่องและซื้อในปริมาณมาก

3. ตลาดต่างประเทศ กระดาษจากต่างประเทศมีการพัฒนาการทำและกระบวนการเชิงพาณิชย์ การนำเข้าจากประเทศในเอเชียที่สำคัญ คือ ประเทศจีน และประเทศญี่ปุ่น อาทิกระดาษเยื่อไผ่ กระดาษสา กระดาษจากหม่อน ซึ่งเป็นกระดาษที่มีคุณสมบัติคล้ายคลึงกับกระดาษข่อย ในขณะที่นักอนุรักษ์เล็งเห็นโอกาสในการใช้กระดาษข่อยว่าสามารถเริ่มต้นได้จากการนำกระดาษข่อยเป็นกระดาษที่ใช้ในงานอนุรักษ์เพื่อซ่อมแซม ซึ่งในต่างประเทศมีโบราณวัตถุกระดาษข่อยอยู่เป็นจำนวนมากจึงเป็นการขยายฐานผู้ซื้อโดยเชื่อมโยงเรื่องการอนุรักษ์

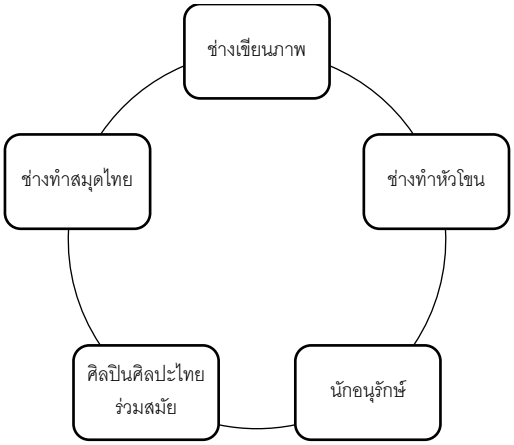
4. ตลาดรัฐบาล ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม เป็นผลิตภัณฑ์ที่รัฐบาลควรผู้ซื้อที่สำคัญ เพราะรัฐบาลมีหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีกิจกรรมและภารกิจมากมายด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมซึ่งเป็นหนึ่งในพันธกิจของสถานศึกษาของรัฐบาลด้วย หากรัฐบาลให้การส่งเสริมและสนับสนุนผลิตภัณฑ์กระดาษข่อยจะเป็นการช่วยให้กระดาษข่อยเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น ผ่านโครงการ กิจกรรมของหน่วยงานราชการ ตลาดรัฐบาลจึงเป็นตลาดที่มีความสำคัญ แต่การเจาะตลาดรัฐบาลได้จะต้องเชื่อมโยงกับนโยบายซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่ส่งผลให้บางหน่วยงานอาจมีข้อจำกัดต่อการสนับสนุนได้

กลยุทธ์การออกแบบและพัฒนากระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์

กลยุทธ์การออกแบบและพัฒนากระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์คือ การนำกระดาษข่อยมาใช้เพื่องานสร้างสรรค์ นอกเหนือไปจากการใช้แบบประเพณีนิยมคือ การนำกระดาษข่อยมาใช้เพื่อทำสมุดไทย (สมุดข่อย) จำเป็นต้องอาศัยกลยุทธ์ในการออกแบบและพัฒนากระดาษให้มีคุณสมบัติที่เอื้อต่อการนำเสนอเพื่อการพาณิชย์ อรัญ วานิชกร (2559) กล่าวถึงความจำเป็นของการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะต้องอาศัยแนวคิดต่าง ๆ เพื่อความยั่งยืนในการส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยควรคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ที่จะเป็นการพัฒนาให้เกิดผลเชิงพาณิชย์ ได้แก่ เปลี่ยนวิธีใช้ พลิกมุมมอง เพิ่มคุณสมบัติ ลดคุณสมบัติ แทนที่ด้วยสิ่งใหม่ ลำดับรูปแบบใหม่ พลิกกลับและผสมผสาน (อรัญ วานิชกร, 2559, หน้า 53-54) จากแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาพบว่า สามารถนำมาปรับใช้กับการพัฒนากระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์ โดยอาศัยการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับความต้องการของผู้ใช้กระดาษ จากผู้ผลิตและผู้จำหน่ายเพื่อใช้ในการบริหารการตลาดของกระดาษข่อยต่อไป

การบริหารการตลาดของกระดาษข่อย เป็นกระบวนการบริหารด้านต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้กระดาษข่อยเป็นที่ต้องการของผู้ซื้อ จำเป็นต้องอาศัยการวางแผน การปฏิบัติงาน และการวิเคราะห์ โดยเลือกกลุ่มเป้าหมายเป็นจุดเริ่มต้น ด้านการวางแผน ประกอบด้วยการเลือกตลาดเป้าหมายและการพัฒนาส่วนประสมการตลาด ด้านการปฏิบัติงาน ประกอบด้วยการปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ เพื่อวัดผลและวิเคราะห์ และเลือกตลาดเป้าหมาย

การเลือกตลาดเป้าหมายผู้ซื้อกระดาษข่อย ตลาดเป้าหมาย คือ กลุ่มผู้ซื้อ (ผู้บริโภค) หลักของกระดาษข่อย คือ ตลาดผู้ใช้กระดาษข่อยเป็นหลัก ซึ่งตลาดผู้ใช้คือผู้ที่มีทุนทางความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ผู้ที่มีความชื่นชอบของเก่าหรือซาบซึ้งในคุณค่าของกระดาษข่อยซึ่งเป็นกระดาษที่มีประวัติการทำที่ยาวนาน ตลาดผู้ใช้กระดาษข่อยสามารถแบ่งเป็นตลาดที่เล็กลง ได้แก่ ช่างเขียนภาพและสร้างสรรค์งานจิตรกรรมไทยแนวประเพณี ช่างทำสมุดไทย ช่างทำหัวโขน ศิลปินศิลปะไทยร่วมสมัย และนักอนุรักษ์ ซ่อมแซมสมุดข่อยโบราณ (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 ตลาดเป้าหมายผู้ซื้อกระดาษข่อย
ที่มา: นฤมล ศิลปชัยศรี

ผู้ใช้กระดาษข่อยเพื่องานสร้างสรรค์ทั้งที่เป็นงานสร้างสรรค์แบบประเพณี (ตามแนวทางอย่างโบราณ) และงานสร้างสรรค์แบบใหม่ล้วนแต่เป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญ มีกำลังซื้อเพราะสามารถทำให้กระดาษข่อยมีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้นเมื่อสร้างสรรค์เป็นผลงานแล้ว ตลอดจนนักอนุรักษ์ที่สามารถนำเสนอลักษณะพิเศษในการใช้กระดาษข่อยเพื่อซ่อมแซมซึ่งเดิมใช้กระดาษอื่นต่างชนิดกับโบราณวัตถุได้

การพัฒนาส่วนประสมการตลาดกระดาษข่อย

กลุ่มผู้ซื้อกระดาษข่อย ส่วนมากคือกลุ่มผู้ใช้กระดาษโดยตรง และอาจจะมีผู้ซื้อที่นำมาจำหน่ายต่อ หรือกลุ่มผู้ที่เลือกกระดาษข่อยเพื่อทำกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการต่าง ๆ ซึ่งหลังจากวิเคราะห์และเลือกกลุ่มเป้าหมายได้แล้ว กำหนดให้กลุ่มเป้าหมายในที่นี้คือตลาดผู้ใช้กระดาษข่อยเป็นหลัก ขั้นตอนต่อไปจึงเป็นการพัฒนาส่วนประสมการตลาดกระดาษข่อยเพื่อตลาดเป้าหมายนั้น พิษณุ จงสถิตย์วัฒนาอธิบายนิยามส่วนประกอบการตลาดไว้ว่า ส่วนประสมการตลาดคือ ปัจจัยแปรผันทางการตลาดที่ผู้บริหารการตลาดเสนอให้แก่ตลาดเป้าหมายเพื่อบำบัดความต้องการพร้อมทั้งนำความพอใจสูงสุดมาสู่ตลาดเป้าหมาย ส่วนประสมการตลาดเป็นปัจจัยแปรผันทางการตลาดที่ผู้บริหารสามารถควบคุมได้ และเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จำเป็นต้องปรับปัจจัยแปรผันเหล่านี้ให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของตลาดเป้าหมายและสภาวะการแข่งขันในตลาด เพื่อสร้างความได้เปรียบเหนือคู่แข่งขัน และสร้างความพอใจให้แก่ลูกค้าเป้าหมาย (พิษณุ จงสถิตย์วัฒนา, 2544, หน้า 10)

สำหรับการพัฒนาส่วนประสมการตลาดกระดาษข่อย พบว่า ส่วนประสมการตลาดประกอบด้วย

1. ผลิตภัณฑ์
2. ราคา
3. ช่องทางการจัดจำหน่าย
4. การส่งเสริมผลิตภัณฑ์

ผลิตภัณฑ์กระดาษข่อยเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการฟื้นฟู เป็นสินค้าที่มีลักษณะพิเศษในเรื่องคุณภาพที่มีความแข็งแรงทนทาน เหมาะแก่การใช้เป็นวัสดุในงานสร้างสรรค์งานศิลปะ อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจพบว่ากระดาษข่อยมีราคาค่อนข้างสูง ปัจจัยที่ส่งผลต่อราคาคือ แรงงาน จำนวนผู้ทำส่งผลให้ราคาขยับเพิ่มสูงขึ้น ในการวางแผนการตลาดจำเป็นต้องลดต้นทุนแรงงานและยังคงคุณภาพของผลิตภัณฑ์ไว้ สมพงษ์ สงคลิ้ง ผู้ประกอบการทำกระดาษข่อยให้ความเห็นด้านการนำกระดาษข่อยมพัฒนาสู่สินค้าเชิงพาณิชย์นอกเหนือจากเป็นวัสดุสร้างสรรค์ศิลปะไทยแนวประเพณีว่า “จากประสบการณ์ในการผลิตกระดาษข่อยให้กับศูนย์ศิลปาชีพใช้แรงงานประมาณ 20 คน ถ้าทำในเชิงพาณิชย์อาจจะไม่คุ้มค่าแรงงานเมื่อเปรียบเทียบกับผลที่ได้ ปกตินักเรียนศิลปาชีพจะมีรายได้ประจำเดือนอยู่แล้ว การทำงานกระดาษข่อยจึงไม่มีค่าแรง เราจะจัดตารางการผลิตกระดาษในจังหวะที่ว่างจากการเรียน เช่น วันเสาร์ รายได้จากการขายส่งเข้ามูลนิธิและหักไว้ส่วนหนึ่งเพื่อปันผลให้กับนักเรียน ดูเหมือนจะเป็นเรื่องยากถ้าทำในเชิงพาณิชย์.” (สมพงษ์ สงคลิ้ง, สัมภาษณ์ 15 เมษายน 2561)

ในด้านการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ให้สามารถใช้ประโยชน์มากขึ้น ด้วยการนำคุณสมบัติของกระดาษข่อยซึ่งเป็นกระดาษที่ผลิตขึ้นมาอย่างจำกัด มีแหล่งทำกระดาษที่ไม่แพร่หลาย ทำให้กระดาษข่อยเป็นสินค้าหายาก มีราคาสูง และเป็นที่ต้องการของกลุ่มนักอนุรักษ์ ทั้งที่เป็นนักอนุรักษ์ส่วนราชการ และนักอนุรักษ์อิสระ หากการส่งเสริมกระดาษข่อยด้วยการเพิ่มศักยภาพในการใช้งานให้มีความหลากหลายมากขึ้นจะเป็นการเพิ่มโอกาสทางการตลาดซึ่งกระดาษข่อยเป็นผลิตภัณฑ์ในทางวัฒนธรรมการส่งเสริมจึงนำเอกลักษณ์และคุณค่าทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องชี้นำด้วย

จุฑามาส เรืองยศจันทนา นักอนุรักษ์อิสระให้ความเห็นเกี่ยวกับการนำกระดาษข่อยมาใช้ในงานอนุรักษ์ซึ่งจะเป็นอีกหนึ่งกลุ่มผู้ใช้ที่จะทำให้กระดาษข่อยยังคงเป็นที่ต้องการทั้งในประเทศและต่างประเทศ หากแต่ต้องปรับตัวในด้านกระบวนการผลิต ที่จะต้องลดต้นทุนด้านเวลาและแรงงาน เพื่อให้กระดาษข่อยไม่มีราคาสูงเกินไปว่า ในไทยและต่างประเทศมีเอกสารโบราณที่ทำจากกระดาษข่อยจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันการอนุรักษ์ใช้กระดาษสาในการซ่อมชิ้นงาน เนื่องจากมีผู้ผลิตกระดาษข่อยเพื่อใช้ในงานอนุรักษ์จำนวนไม่มากและมีราคาสูง ดังนั้นควรปรับกรรมวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมที่มีต้นทุนสูงทั้งในเรื่องเวลาและค่าใช้จ่ายเพื่อจะได้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้ในเชิงพาณิชย์ (จุฑามาส เรืองยศจันทนา, สัมภาษณ์ 20 กรกฎาคม 2560)

จากการศึกษาเกี่ยวกับการนำกระดาษข่อยมาใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ และการส่งเสริมให้กระดาษข่อยมีความสำคัญด้วยกลวิธีต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า กระดาษข่อยที่มีแหล่งผลิตสำคัญอยู่ที่ศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิดจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและการเผยแพร่องค์ความรู้จากนายนิศิษย์ ฤทธิเวช ครูช่างทำกระดาษข่อย ตลอดจนมีการจำหน่ายกระดาษข่อยให้แก่กลุ่มผู้ใช้กระดาษข่อยที่มีความนิยมกระดาษดั้งเดิมของไทย เมื่อพิจารณาคุณค่าภูมิปัญญาการทำกระดาษโดยอาศัยแนวคิดจากผู้ทำกระดาษ ผู้ใช้กระดาษ และแหล่งเผยแพร่ผลงานศิลปะซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจคือ

1. การออกแบบและพัฒนากระดาษข่อยจะไม่เป็นไปเพื่อลดทอนคุณค่าดั้งเดิม
2. กระดาษข่อยเป็นกระดาษที่แสดงคุณค่าและความงามให้แก่งานสร้างสรรค์ศิลปะไทยร่วมสมัย
3. กระดาษข่อยควรมีมูลค่าที่สามารถจับต้องได้ ไม่สูงจนเกินไป

ผลการวิจัย

การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจากกระดาษเป็นสิ่งที่ต้องนำเสนอคุณค่าของกระดาษร่วมด้วย กระดาษข่อยเป็นกระดาษที่มีต้นทุนสูงใช้แรงงานและความชำนาญจึงจะได้กระดาษข่อยที่มีคุณภาพดี และกระดาษข่อยเป็นกระดาษที่มีคุณค่าในฐานะที่เป็นกระดาษดั้งเดิมของไทยเป็นที่รู้จักในลักษณะของงานหัตถกรรมยังคงวิธีการทำกระดาษด้วยมือทุกขั้นตอน เช่นการหล่อกระดาษข่อยในลำคลอง (ภาพที่ 4) ความแตกต่างระหว่างกระดาษจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ต้องใช้เครื่องจักรกล เครื่องทุ่นแรงในการผลิตกับกระดาษที่ใช้กรรมวิธีแบบงานช่างทำด้วยมือและแรงงานมนุษย์ ความแตกต่างนี้สะท้อนคุณค่าของความสามารถของมนุษย์ การทำกระดาษที่มีคุณภาพดีจึงส่งผลให้กระดาษมีมูลค่าสูงกว่ากระดาษจากโรงงานอุตสาหกรรม การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยจากกระดาษข่อยจึงควรยกประเด็นประวัติศาสตร์และขั้นตอนการทำ เพื่อแสดงคุณค่าและมูลค่าของกระดาษด้วย

ภาพที่ 4 การหล่อกระดาษในลำคลองในอดีต
ที่มา: Hunter, Dard, 1974, หน้า 112

การวิเคราะห์ด้านประวัติความเป็นมาของกระดาษข่อยในประเทศไทยพบว่าความเป็นมาของการทำกระดาษข่อยที่ปรากฏในเอกสารและหลักฐานจากสมุดไทยในสมัยต่าง ๆ สะท้อนความสำคัญของภูมิปัญญาอย่างหนึ่งของไทย กิจการการทำกระดาษที่มีขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาจวบจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์แสดงให้เห็นถึงความเฟื่องฟูในอดีตและค่อย ๆ ลดบทบาทลง ด้วยปัจจัยหลากหลายประการ อาทิ สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการทำกระดาษข่อยซึ่งมีลักษณะการทำด้วยแรงงานคน และต้องอาศัยแหล่งน้ำที่สะอาดในการหล่อกระดาษ ปัจจุบันสภาพแวดล้อมเหล่านั้นกำลังสูญไป การทำกระดาษข่อยจึงปรับตัว ลดขั้นตอนหรือข้อจำกัดต่าง ๆ เพื่อให้สามารถทำกระดาษข่อยได้ในที่สุด เช่นการหมักเยื่อในภาชนะปิด และการหล่อกระดาษในอ่างน้ำ (ภาพที่ 5)

ภาพที่ 5 การหล่อกระดาษข่อยในอ่างในปัจจุบัน
ที่มา: นฤมล ศิลปชัยศรี

การวิเคราะห์ความสำคัญของกระดาษข่อยเชิงอนุรักษ์ พบว่าการนำกระดาษข่อยมาใช้เพื่องานอนุรักษ์ศิลปวัตถุและโบราณวัตถุที่ทำขึ้นจากกระดาษข่อยนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะกระดาษข่อยเป็นวัสดุเช่นเดียวกับโบราณวัตถุเหล่านั้น เมื่อนำมาใช้ซ่อมแซม หรือเติมเต็มให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ขึ้นเป็นการยืดอายุมรดกทางศิลปกรรมได้ทางหนึ่ง เช่น การเติมเนื้อกระดาษในสมุดไทยซึ่งอาจจะชำรุดไปเพราะแมลงกัดแทะ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในการนำกระดาษข่อยมาใช้สร้างสรรค์งานศิลปะไทยด้วยเทคนิคและวัสดุอย่างโบราณ เช่นการทำหัวโขนด้วยการปิดกระดาษข่อยซึ่งเป็นวัสดุดั้งเดิม และนำเทคนิคและวัสดุดังกล่าวมาปรับใช้กับงานประติมากรรมจากกระดาษเพื่อส่งเสริมให้กระดาษข่อยยังเป็นวัสดุที่ใช้ในงานศิลปะไทยเช่นในอดีต เป็นการส่งเสริมกระดาษข่อยเชิงอนุรักษ์ได้ (ภาพที่ 6)

ภาพที่ 6 การในกระดาษข่อยเพื่ออนุรักษ์สมุดไทยโบราณ
ที่มา: นฤมล ศิลปชัยศรี

การวิเคราะห์กระบวนการสืบทอดการทำกระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทยพบว่า แต่เดิมกระดาษข่อยจะนำไปใช้เพื่อการทำสมุดไทยเป็นหลักซึ่งในปัจจุบันสมุดไทยที่ทำขึ้นใหม่เพื่อใช้นั้นมีจำนวนลดลง โดยมากใช้สำหรับวาดภาพเขียนสีแบบจิตรกรรมไทยประเพณี การฟื้นฟูภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยเป็นการให้ความรู้และเห็นถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมในการใช้กระดาษข่อยของไทยและเพื่อส่งเสริมคุณค่าและมูลค่าให้งานศิลปะเพิ่มมากขึ้น กระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยมีขั้นตอนต่าง คือ การศึกษาจากแหล่งความรู้ทั้งจากเอกสารต่าง ๆ และแหล่งทำกระดาษข่อย การฝึกปฏิบัติและถ่ายทอดความรู้ให้กับสถานศึกษาที่มีการจัดการเรียนสอนด้านศิลปะไทย และการนำกระดาษข่อยไปใช้งานตามคุณลักษณะของกระดาษ จึงมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำกระดาษให้กับวิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์แล้วจึงส่งเสริมส่งเสริมให้ท้องถิ่นนำภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยมาใช้เพื่องานพาณิชย์โดยนำไปสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะ 2 มิติ และ 3 มิติ พบว่าการนำไปทำงานศิลปะ 3 มิติ สามารถใช้กระดาษข่อยที่มีลักษณะความหนาบางไม่เท่ากันนั้นได้อย่างไม่มีปัญหาเท่ากับการนำไปใช้สร้างสรรค์งาน 2 มิติ อาทิภาพเขียนสี และงานภาพพิมพ์ เป็นต้น จากการสร้างสรรค์งานศิลปะจากกระดาษข่อยได้ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่แนวทางการปรับปรุงคุณภาพกระดาษต่อไป (ภาพที่ 7)

ภาพที่ 7 กระบวนการสืบทอดการทำกระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทยด้วยการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ
ที่มา: นฤมล ศิลปชัยศรี

แนวทางการปรับปรุงคุณภาพกระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์ พบว่า ข้อดีของการนำไปใช้ในงานศิลปะ 2 มิติคือ กระดาษข่อยมีคุณภาพดีเนื้อแน่น มีความยืดหยุ่นตัวสูง สามารถทนต่อแรงเสียดทานเช่นการนำไปใช้ในเทคนิคภาพพิมพ์ได้ ข้อเสนอแนะคือ สีของกระดาษข่อยไม่ขาวอย่างกระดาษที่ใช้ในงานภาพพิมพ์ทั่วไป เนื้อกระดาษไม่เท่ากันตลอดทั้งแผ่น การเคลือบกาวแป้งเปียก อาจไม่ทั่วถึงจึงทำให้มีลักษณะซึมน้ำบ้าง

และสีพื้นของกระดาษข่อยที่มีลักษณะค่อนข้างเข้มมากกว่ากระดาษขาวที่ใช้สำหรับการวาด โดยมีแนวทางการปรับปรุงคือ การทำกระดาษควรเน้นขั้นตอนการเสียดข่อยให้ได้เยื่อข่อยที่มีความขาวเป็นจำนวนมากที่สุดและผู้ทำกระดาษข่อยจะต้องไม่นำเยื่อที่มีสีเข้มมาปะปน เพื่อจัดคุณภาพและราคาของกระดาษให้เหมาะสมแก่ผู้ใช้ได้ในการเตรียมกระดาษสำหรับใช้ในงานวาดเขียน งานจิตรกรรมที่ต้องการพื้นผิวที่มีความเรียบ กันน้ำซึมหรือดูดซับเนื้อสีมากเกินไปด้วยการเคลือบกาวแป้ง หรือกาวเม็ดมะขามผสมดินสอพองอย่างเช่นการทารองพื้นในงานจิตรกรรมไทยโบราณ และข้อดีของการนำไปใช้ในงานศิลปะ 3 มิติคือ เนื้อกระดาษข่อยไม่จำเป็นต้องมีความหนาเท่ากันตลอดทั้งแผ่น ซึ่งมีข้อเสนอแนะในขั้นตอนการหล่อกระดาษเพื่อใช้สำหรับปิดหัวโขนนั้น ต้องหล่อให้บางเพื่อสามารถปิดหัวได้ประณีต โดยมีแนวทางการปรับปรุง คือ ควรทำให้กระดาษมีลักษณะบางด้วยการทุบเยื่อจนเปื่อยยุ่ยเป็นพิเศษก่อนนำไปหล่อเพื่อใช้เป็นกระดาษสำหรับงานประติมากรรมได้

กลยุทธ์ในการออกแบบผลงานศิลปะจากกระดาษข่อยโดยการกำหนดหลักในการดำเนินการเพื่อการพัฒนาความคิดและสร้างสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของวัตถุดิบในชุมชน นำสิ่งเดิมที่มีอยู่แล้วมาพัฒนาให้มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น มีหลักการดำเนินการ 3 ประการ ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสากล การริเริ่มสร้างสรรค์ พัฒนาทรัพยากรบุคคล ซึ่งหลักทั้ง 3 ประการนี้เป็นการส่งเสริมให้เกิดการออกแบบกระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์นำไปสู่การออกแบบและสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์ โดยนำลักษณะเด่นของกระดาษข่อยมานำเสนอ

การส่งเสริมการตลาดจากตลาดผู้ใช้กระดาษข่อยไปสู่ตลาดองค์กร และตลาดรัฐบาลจะเป็นการเพิ่มความสามารถในการจำหน่ายกระดาษข่อยซึ่งมีต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ามาอย่างยาวนาน การผลักดันให้กระดาษข่อยมีประโยชน์ใช้สอยมากกว่าเดิม คือ การพัฒนากระดาษในด้านการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ใช้งาน เดิมใช้กระดาษข่อยเพื่อการเขียนและการวาด การออกแบบผลิตภัณฑ์ให้กลายเป็นเครื่องประดับจากกระดาษ หรือเครื่องแขวนที่ต้องใช้เทคนิคการร้อยดอกไม้เป็นส่วนเสริมให้แสดงเอกลักษณ์ในงานศิลปะไทยเพิ่มมากขึ้น

ผลงานศิลปะไทยจากกระดาษข่อยจากการวิจัยคือ ภาพเขียนสีปิดทอง งานสลักดุนลายเป็นแผ่นทองคำรูปสัตว์หิมพานต์จำลองของที่ระลึกจากพิพิธภัณฑ์เจ้าสามพระยา การทำสมุดฝรั่งจากกระดาษข่อย โคมไฟฉลุลายดอกไม้ร่วง เครื่องแขวนตาข่ายหน้าช้างและดอกไม้ประดิษฐ์ ประติมากรรมจากกระดาษข่อย และสร้อยลูกปัดกระดาษข่อย ผลงานสร้างสรรค์เหล่านี้เป็นผลจากการวิเคราะห์และกำหนดแนวทางปรับปรุงคุณภาพของกระดาษข่อยและการนำไปใช้ ซึ่งการนำไปใช้เพื่องานศิลปะ 2 มิติ ควรใช้กระดาษข่อยแบบหนาที่มีการเคลือบกระดาษทั้ง 2 ด้านอย่างดีแล้ว และควรมีสีขาว และผลงานศิลปะ 3 มิติ เหมาะสมกับกระดาษข่อยแบบบางที่อาจมีคุณภาพความหนาบางไม่สม่ำเสมอกัน (ภาพที่ 7)

ภาพที่ 7 ผลงานศิลปะไทยจากกระดาษข่อยจากการวิจัย
ที่มา: นฤมล ศิลปชัยศรี

การนำกระดาษข่อยมาสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะพบว่างานสร้างสรรค์ 3 มิติ อย่างเช่น ลูกปัดและการทำตาข่ายหน้าช้างเป็นการนำเสนอความงามของกระดาษข่อยได้ดี แสดงอัตลักษณ์ของกระดาษข่อยได้ เป็นการนำกระดาษข่อยที่มีเนื้อกระดาษหนาบางไม่เท่ากันที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการทำงานสร้างสรรค์อื่น ๆ มาใช้ได้

อภิปรายผล

โครงการวิจัยกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์ สามารถสรุปผลได้ดังนี้

คุณค่าของกระดาษข่อยในมิติประวัติศาสตร์

กระดาษข่อยเป็นวัสดุสำคัญที่อยู่เบื้องหลังผลงานศิลปะและมรดกทางวัฒนธรรมของไทยทั้งที่ใช้ในการเป็นสื่อกลางในการสื่อสาร เช่นการนำไปใช้เป็นสมุดไทย และกระดาษข่อยยังใช้ในงานศิลปะด้วย เอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับงานกระดาษข่อยหรือกระดาษโบราณของไทยที่น่าสนใจได้แก่ วชิรญาณวิเศษ และปาฐกถาเรื่องการทำกระดาษข่อย ซึ่งนำเสนอวิธีการอย่างโบราณในการทำกระดาษและมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับคุณภาพของกระดาษข่อยและปัญหาของการใช้กระดาษข่อยให้กว้างขวางขึ้น

กระบวนการทำกระดาษข่อยถ่ายทอดกันในหมู่ช่างทำกระดาษไม่ได้แพร่หลายหรือได้รับความนิยมมากนัก เมื่อกระดาษจากต่างประเทศเข้ามามีบทบาทร่วมกับความเจริญทางด้านกระบวนการพิมพ์ ส่งผลให้การนำกระดาษข่อยมาใช้ซึ่งส่วนมากใช้ในงานเขียนเริ่มมีจำกัด และค่อยๆลดบทบาทลงในที่สุด แต่ใจปัจจุบันมีความพยายามการถ่ายทอดองค์ความรู้การทำกระดาษข่อยผ่านเอกสาร หรือตำราการทำกระดาษด้วยเกรงว่าภูมิปัญญาเหล่านี้จะสูญหายไป จนต่อมามีผู้ที่สนใจในการทำกระดาษข่อยอย่างโบราณขึ้นจึงจัดให้มีการเรียนการสอนการทำกระดาษข่อยตามอย่างโบราณที่ โรงเรียนช่างฝีมือในวัง (ชาย) และศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สถานการณ์ของกระดาษข่อยไทยในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะได้รับความสนใจ และผลิตขึ้นเพื่อใช้ในงานอนุรักษ์ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุที่ทำขึ้นจากกระดาษและเพื่อการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทย ทั้งนี้การอนุรักษ์วัสดุทางศิลปะของไทยไว้จะเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาการทำกระดาษแบบดั้งเดิม อย่างไรก็ตามข้อเสนอแนะที่สนับสนุนตรงกันคือ การทำกระดาษของไทยสมควรได้รับการสืบทอดทั้งที่เป็นเหตุผลในเรื่องของการใช้งานและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของไทย

กระดาษข่อยที่พบในสมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ และกระดาษข่อยที่ทำขึ้นจากศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยาแสดงลักษณะร่วมและลักษณะต่างของคุณภาพกระดาษได้จากการสังเกต โดยมีลักษณะร่วมกันคือมีความเหนียวแข็งแรงทนทานมีผิวสัมผัสที่ไม่เรียบเนียนเท่ากระดาษฝรั่ง สำหรับลักษณะต่างที่กระดาษในสมัยกรุงศรีอยุธยา-สมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีคือสีกระดาษที่มีความขาวกว่ากระดาษข่อยที่ทำขึ้นในปัจจุบัน อันเกิดจากวัตถุดิบในการทำและกรรมวิธีบางอย่างที่ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม คือขั้นตอนการคัดเยื่อ (เสียดข่อย) และการหมักเยื่อ แต่เดิมการล้างเยื่อจะทำในน้ำคลองที่มีน้ำไหลผ่าน ปัจจุบันไม่สามารถทำเช่นนั้นได้ จึงปรับให้แช่ในอ่างซึ่งส่งผลต่อการทำความสะอาดเยื่อเช่นกัน ด้วยกรรมวิธีที่แตกต่างส่งผลต่อคุณภาพกระดาษด้วย

การวิเคราะห์ด้านประวัติความเป็นมาของกระดาษข่อยในประเทศไทยพบว่าความเป็นมาของการทำกระดาษข่อยที่ปรากฏในเอกสารและหลักฐานจากสมุดไทยในสมัยต่าง ๆ สะท้อนความสำคัญของภูมิปัญญาอย่างหนึ่งของไทย กิจการการทำกระดาษที่มีขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาจวบจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์แสดงให้เห็นถึงความเฟื่องฟูในอดีตและค่อยๆ ลดบทบาทลง ด้วยปัจจัยหลากหลายประการ อาทิ สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการทำกระดาษข่อยซึ่งมีลักษณะการทำด้วยแรงงานคน และต้องอาศัยแหล่งน้ำที่สะอาดในการหล่อกระดาษ ปัจจุบันสภาพแวดล้อมเหล่านั้นกำลังสูญไป การทำกระดาษข่อยจึงปรับตัว ลดขั้นตอนหรือข้อจำกัดต่าง ๆ เพื่อให้สามารถทำกระดาษข่อยได้ในที่สุด เช่นการหมักเยื่อในภาชนะปิด และการหล่อกระดาษในอ่างน้ำ

การวิเคราะห์การต่อยอดการใช้กระดาษข่อยด้านต่าง ๆ

แต่เดิมกระดาษข่อยจะนำไปใช้เพื่อการทำสมุดไทยเป็นหลักซึ่งในปัจจุบันสมุดไทยที่ทำขึ้นใหม่เพื่อใช้นั้นมีจำนวนลดลง โดยมากใช้สำหรับวาดภาพเขียนสีแบบจิตรกรรมไทยประเพณี การฟื้นฟูภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยเป็นการให้ความรู้ และเห็นถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมในการใช้กระดาษข่อยของไทยและเพื่อส่งเสริมคุณค่าและมูลค่าให้งานศิลปะเพิ่มมากขึ้น กระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยมีขั้นตอนต่าง คือ การศึกษาจากแหล่งความรู้ทั้งจากเอกสารต่าง ๆ และแหล่งทำกระดาษข่อย การฝึกปฏิบัติและถ่ายทอดความรู้

ให้กับสถานศึกษาที่มีการจัดการเรียนสอนด้านศิลปะไทย และการนำกระดาษข่อยไปใช้งานตามคุณลักษณะของกระดาษ จึงมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำกระดาษให้กับวิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์แล้วจึงส่งเสริมส่งเสริมให้ท้องถิ่นนำภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยมาใช้เพื่องานพาณิชย์โดยนำไปสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะ 2 มิติ และ 3 มิติ พบว่าการนำไปทำงานศิลปะ 3 มิติ สามารถใช้กระดาษข่อยที่มีลักษณะความหนาบางไม่เท่ากันนั้นได้อย่างไม่มีปัญหาเท่ากับการนำไปใช้สร้างสรรค์งาน 2 มิติ อาทิภาพเขียนสีและงานภาพพิมพ์ เป็นต้น จากการสร้างสรรค์งานศิลปะจากกระดาษข่อยได้ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่แนวทางการปรับปรุงคุณภาพกระดาษต่อไป

การนำกระดาษข่อยมาใช้เพื่องานอนุรักษ์ศิลปวัตถุและโบราณวัตถุที่ทำขึ้นจากกระดาษข่อยมีความสำคัญเพราะโบราณวัตถุเหล่านั้นมีส่วนประกอบจากกระดาษข่อย เมื่อนำมาใช้เพื่อการซ่อมแซมเป็นการยืดอายุมรดกทางศิลปกรรมได้ทางหนึ่ง เช่น การเติมเนื้อกระดาษในสมุดไทยซึ่งอาจจะชำรุดไปเพราะแมลงกัดแทะเป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในการนำกระดาษข่อยมาใช้สร้างสรรค์งานศิลปะไทยด้วยเทคนิคและวัสดุอย่างโบราณ เช่นการทำหัวโขนด้วยการปิดกระดาษข่อยซึ่งเป็นวัสดุดั้งเดิม และนำเทคนิคและวัสดุดังกล่าวมาปรับใช้กับงานประติมากรรมจากกระดาษเพื่อส่งเสริมให้กระดาษข่อยยังเป็นวัสดุที่ใช้ในงานศิลปะไทยเช่นในอดีต เป็นการส่งเสริมกระดาษข่อยเชิงอนุรักษ์ได้

แนวทางการปรับปรุงคุณภาพกระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์

แนวทางการปรับปรุงคุณภาพกระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์ พบว่า ข้อดีของการนำไปใช้ในงานศิลปะ 2 มิติคือ กระดาษข่อยมีคุณภาพดีเนื้อแน่น มีความยืดหยุ่นตัวสูง สามารถทนต่อแรงเสียดทานเช่นการนำไปใช้ในเทคนิคภาพพิมพ์ได้ ข้อเสนอแนะคือ สีของกระดาษข่อยไม่ขาวอย่างกระดาษที่ใช้ในงานภาพพิมพ์ทั่วไป เนื้อกระดาษไม่เท่ากันตลอดทั้งแผ่น การเคลือบกาวแป้งเปียก อาจไม่ทั่วถึงจึงทำให้มีลักษณะซึมน้ำบ้างและสีพื้นของกระดาษข่อยที่มีลักษณะค่อนข้างเข้มมากกว่ากระดาษขาวที่ใช้สำหรับการวาด โดยมีแนวทางการปรับปรุงคือ การทำกระดาษควรเน้นขั้นตอนการเสียดข่อยให้ได้เยื่อข่อยที่มีความขาวเป็นจำนวนมากที่สุดและผู้ทำกระดาษข่อยจะต้องไม่นำเยื่อที่มีสีเข้มมาปะปน เพื่อจัดคุณภาพและราคาของกระดาษให้เหมาะสมแก่ผู้ใช้ได้ในการเตรียมกระดาษสำหรับใช้ในงานวาดเขียน งานจิตรกรรมที่ต้องการพื้นผิวที่มีความเรียบ สามารถกันน้ำซึมหรือดูดซับเนื้อสีมากเกินไปด้วยการเคลือบกาวแป้ง หรือกาวเม็ดมะขามผสมดินสอพองอย่างเช่นการทารองพื้นในงานจิตรกรรมไทยโบราณ และข้อดีของการนำไปใช้ในงานศิลปะ 3 มิติคือ เนื้อกระดาษข่อยไม่จำเป็นต้องเท่ากันตลอดแผ่น ข้อเสนอแนะการหล่อกระดาษเพื่อใช้สำหรับปิดหัวโขนต้องหล่อให้บางเพื่อหัวได้อย่างประณีต โดยมีแนวทางการปรับปรุง คือ ควรทำให้กระดาษมีลักษณะบางด้วยการทุบเยื่อจนเปื่อยยุ่ยเป็นพิเศษก่อนนำไปหล่อเพื่อใช้เป็นกระดาษสำหรับงานประติมากรรมได้

กลยุทธ์ในการส่งเสริมกระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์

การกำหนดหลักในการดำเนินการเพื่อการพัฒนาความคิดและสร้างสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของวัตถุดิบในชุมชน นำสิ่งเดิมที่มีอยู่แล้วมาพัฒนาให้มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น มีหลักการดำเนินการ ได้แก่ หลักภูมิปัญญาท้องถิ่นสากล หลักการริเริ่มสร้างสรรค์และหลักการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เกิดการออกแบบกระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์โดยนำลักษณะเด่นของกระดาษข่อยมานำเสนอ

กลยุทธ์การออกแบบและพัฒนากระดาษข่อยเพื่องานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์คือ การนำกระดาษข่อยมาใช้เพื่องานสร้างสรรค์นอกเหนือไปจากการใช้แบบดั้งเดิมคือการนำกระดาษข่อยมาใช้เพื่อทำสมุดไทย อรัญ วานิชกร (2559) กล่าวถึงความจำเป็นของการต่อยอดภูมิปัญญาท้อถิ่นที่จะต้องอาศัยแนวคิดต่าง ๆ เพื่อความยั่งยืนในการส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยควรคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ที่จะเป็นการพัฒนาให้เกิดผลเชิงพาณิชย์ ได้แก่ เปลี่ยนวิธีใช้, พลิกมุมมอง, เพิ่มคุณสมบัติ, ลดคุณสมบัติ, แทนที่ด้วยสิ่งใหม่, ลำดับรูปแบบใหม่, พลิกกลับ, ผสมผสาน (อรัญ วานิชกร, 2559, หน้า 53-54)

ผลงานศิลปะไทยจากกระดาษข่อยจากการวิจัยคือ ภาพเขียนสีปิดทอง งานสลักดุนลายเป็นแผ่นทองคำรูปสัตว์หิมพานต์จำลองของที่ระลึกจากพิพิธภัณฑ์เจ้าสามพระยา การทำสมุดฝรั่งจากกระดาษข่อย โคมไฟฉลุลายดอกไม้ร่วง เครื่องแขวนตาข่ายหน้าช้าง ดอกไม้ประดิษฐ์ ประติมากรรมจากกระดาษข่อยและสร้อยลูกปัดกระดาษข่อย ผลงานสร้างสรรค์เหล่านี้เป็นผลจากการวิเคราะห์และกำหนดแนวทางปรับปรุงคุณภาพของกระดาษข่อยและการนำไปใช้ ซึ่งการนำไปใช้เพื่องานศิลปะ 2 มิติ ควรใช้กระดาษข่อยแบบหนาที่มีการเคลือบกระดาษทั้ง 2 ด้านอย่างดีแล้ว และควรมีสีขาว และผลงานศิลปะ 3 มิติ เหมาะสมกับกระดาษข่อยแบบบางที่อาจมีคุณภาพความหนาบางไม่สม่ำเสมอกัน กระดาษข่อยเป็นวัสดุที่มีมูลค่าสูง ราคาแพง และยังมีแหล่งผลิตที่ค่อนข้างจำกัดจึงมีแนวคิดในการทดแทนกระดาษข่อยด้วยกระดาษอื่น ๆ เพื่อใช้ในงานศิลปะไทย ซึ่งการนำกระดาษชนิดอื่น ๆ มาใช้ทดแทนนั้นเพื่อเป็นการลดต้นทุนของวัสดุ ไม่ใช่การนำมาใช้เพราะมีคุณสมบัติที่ใกล้เคียงกัน และไม่สะท้อนภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยซึ่งเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของไทย หากต้องการส่งเสริมให้ผลงานศิลปะที่ทำขึ้นจากกระดาษสามารถแสดงคุณค่าด้านภูมิปัญญาของไทย จึงควรใช้กระดาษข่อยซึ่งเป็นเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีคุณค่าของไทยและยังสะท้อนวิธีการคัดสรรวัสดุที่เหมาะสมในการทำงานศิลปะไทยด้วย

บทบาทของหน่วยงานรัฐบาลต่อการพัฒนาการตลาดกระดาษข่อย

ตลาดของกระดาษข่อย ได้แก่ ตลาดผู้ใช้กระดาษ ตลาดองค์กร ตลาดต่างประเทศ และตลาดรัฐบาล การส่งเสริมให้ตลาดทั้ง 4 นี้ให้ความสนใจและสนับสนุนกิจการการทำกระดาษอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยบทบาทหรือความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ และองค์กรเอกชน จากการศึกษาพบว่าหน่วยงานรัฐที่เป็นสถานศึกษา สามารถจัดกิจกรรมที่ช่วยกระตุ้นการรับรู้ของประชาชนให้เห็นประโยชน์ของการทำกระดาษข่อย การจัดกิจกรรมที่ไม่มุ่งหวังผลกำไรจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในผลิตภัณฑ์กระดาษ ความยากและความประณีตในการทำทุกขั้นตอน สำหรับองค์กรเอกชน พบว่ามีความพยายามให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่สามารถร่วมกันผลักดันให้กระดาษข่อยเป็นกระดาษที่ใคร ๆ ก็ทำได้ โดยให้ผู้ทำกระดาษเป็นวิทยากร เป็นคอร์สอบรมที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ผู้ทำกระดาษและเป็นการจำหน่ายกระดาษข่อยตามจำนวนของผู้เข้ารับการอบรมได้

กระดาษข่อยเคยเป็นกระดาษที่มีความสำคัญแม้ว่าในระยะเวลาอันสั้นจะยังไม่สนองตอบตลาดทางเศรษฐกิจได้ดีเท่าที่ควร แต่การสนับสนุนให้จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาจะสามารถสร้างฐานทางความคิดและต่อยอดไปสู่การใช้กระดาษข่อยเพื่องานสร้างสรรค์ โดยกลุ่มผู้ใช้เดิมและสร้างกลุ่มผู้ใช้ใหม่มีตลาดองค์กร และตลาดรัฐบาลเป็นผู้ให้การสนับสนุนจะเป็นการอนุรักษ์กระบวนการทำกระดาษข่อยได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

การนำองค์ความรู้จากอดีตผสมผสานกับการถ่ายทอดความรู้ในปัจจุบันจะเกิดเป็นกระบวนการการอนุรักษ์การทำกระดาษข่อย ซึ่งการนำไปใช้เพื่องานศิลปะไทยเชิงพาณิชย์จะเป็นการส่งเสริมให้กระดาษข่อยได้ทำหน้าที่ของกระดาษทางศิลปะซึ่งเป็นคุณค่าดั้งเดิมของศิลปะไทยแม้ว่าจะมีการนำกระดาษชนิดอื่น ๆ ที่หาได้ง่ายมาทดแทน แต่คุณสมบัติ ความแข็งแรง และคุณค่าของกระดาษข่อยที่เป็นวัสดุดั้งเดิมของศิลปะไทยนั้นไม่มีกระดาษเหลือใช้อื่นใดมาทดแทนได้

การปรับปรุงคุณภาพของเยื่อข่อยให้มีเนื้อที่ละเอียด สามารถทำได้ดังนี้

1. คัดเยื่อที่มีเนื้ออ่อน หากพบว่ามีเยื่อแก่มาปะปนให้คัดออกไว้ต่างหาก โดยสามารถปรับปรุงเยื่อได้ด้วยการต้มกับน้ำปูนขาว หรือต้มด้วยโซดาไฟ
2. เมื่อต้องการทุบเยื่อข่อยซึ่งปัจจุบันทุบด้วยเขียงไม้กับค้อนไม้ ซึ่งเขียงจะสึกกร่อนเป็นร่อง ควรปาดเนื้อเขียงส่วนบนให้เรียบอยู่เสมอ เพื่อการทุบข่อยที่มีประสิทธิภาพ (หรือนำมาทุบบนก้อนหินที่ดังเช่นแบบโบราณซึ่งใช้เขียงหินกับค้อนไม้ ซึ่งอาจประยุกต์ด้วยการตำในครกหินแทน)
3. การทุบเยื่อควรทุบทีละน้อย ไม่ควรทุบก้อนเยื่อกระดาษทีละมาก ๆ และควบคุมไม่ให้เยื่อแห้งในขณะทุบ
4. ทดลองตีเยื่อ หาพบว่ายังมีเยื่อกระดาษหยาบหรือกระจุกตัวเป็นก้อนทึบให้นำขึ้นมาทุบใหม่อีกครั้ง

การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจากกระดาษเป็นสิ่งที่ต้องนำเสนอคุณค่าของกระดาษที่นำมาใช้ร่วมด้วย กระดาษข่อยเป็นกระดาษที่มีต้นทุนสูง ใช้แรงงานและความชำนาญจึงจะได้กระดาษข่อยที่มีคุณภาพดี และกระดาษค่อยเป็นกระดาษที่มีคุณค่า ในฐานะที่เป็นกระดาษดั้งเดิมของไทย เป็นที่รู้จักในลักษณะของงานหัตถกรรมเช่นเดียวกับกระดาษต่างประเทศที่ยังคงวิธีการทำกระดาษด้วยมือทุกขั้นตอน ความแตกต่างระหว่างกระดาษจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ต้องใช้เครื่องจักรกล เครื่องทุ่นแรงในการผลิตกับกระดาษที่ใช้กรรมวิธีแบบงานช่างทำด้วยมือและแรงงานมนุษย์ ความแตกต่างนี้สะท้อนคุณค่าของความสามารถของมนุษย์ การทำกระดาษที่มีคุณภาพดีจึงส่งผลให้กระดาษมีมูลค่าสูงกว่ากระดาษจากโรงงานอุตสาหกรรมการนำกระดาษข่อยมาสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยเพื่อจำหน่ายจึงควรให้ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของกระดาษข่อย ขั้นตอนการทำอย่างย่อและยกตัวอย่างกระดาษโบราณที่ยังทรงคุณค่าถึงทุกวันนี้

หากคำนึงถึงคุณค่าในด้านภูมิปัญญาการทำกระดาษข่อยซึ่งเป็นกระดาษดั้งเดิมของไทยแล้ว การส่งเสริมให้เกิดการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจากกระดาษข่อยที่หลากหลาย นับได้ว่าเป็นการสนับสนุนให้กระดาษข่อยมีบทบาทสำคัญต่องานศิลปะไทยในที่สุด

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม และการสนับสนุนในการพัฒนาศักยภาพอาจารย์ด้านการวิจัยจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ การส่งเสริมด้านการวิจัยจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ ตลอดจนได้รับข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญจากศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สาขาวิชาหัตถศิลป์ วิทยาลัยเพาะช่าง และผู้เกี่ยวข้องทุก ๆ ท่านซึ่งมีส่วนผลักดันให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์ตลอดระยะเวลาการดำเนินการวิจัย จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

Reference

Aranyanak, J. (1996). Kāndūlæraksāsinlapabōrānwatthu [A treatment of Antiquities]. Bangkok: Thammasatprintinghouse.

Chan pho si, A. (2016). "kān prǣ plīan čhaṅk rūppatham khǫ̌ng čhittrakam Thai sū lak tham nai phra phut sāṭsanā" [The transformation of the image of Thai painting into the principles of Buddhism]. Veridian E-Journal Silpakorn University. 9, 2 (May-August) 2361-2375.

Chongsathitwattana, P. (2001). Kānbǭrihānkāntalāt : Kānwikhrǫ̌ Konlayut lækāntatsinčhai [Marketing Management: Strategic Analysis and Decision Making]. Bangkok:Thammasat printinghouse.

Hunter, Dard. (1974). Papermaking: the history and technique of an ancient craft. New York: Dover Publications.

Ian, S. (2015). Prawatsāṭkradāṭlōk [Paper: An Elegy]. Translate by Ekyat, P. Bangkok: Open world.

Lalubae, S. (2014). Čhotmāihēt Lālūbǣ Rātcha'ānāčhaksiam [Lalubae Archive : Kingdom of Siam]. Translate from Du Royaume de Siam. Translate by San, T. Nonthaburi: Sripanya.

Phakdeekham, S. (Editor).(2009). Čhotmāihētwatphrachētphonsamairatchakānthī 1-4 [Archive of

Ruangyotchantana, J. (2017). (interview 20 July 2517), Independent Conservator. Interviewer, Silpachaisri, N.

Ruangyotchantana,J.(2017).'Kānsakatsēnlūlōtlækānthamkradāṭčhākpluakkhǫ̌i[Celluloseextraction and paper making from Khoi]. Veridian E-Journal Silpakorn University. 4, 3 (May-June), 50-59.

Ruthathiwet, N. (interview 18 November 2517), Teacher of The Royal Craftsmen School . Interviewer, Silpachaisri, N.

Sangsuwo, W. (interview 2 Auguat 2517). Lecturer, Department of Fine Art, Songkhla Rajabhat University. Interviewer, Silpachaisri, N.

Silpakorn Department. (2012). Wichaāchīpchāosiam [Occupation of Siamese]. Bangkok : Silpakorn Department.

Songkhling, S. (interview 12 January 2518), Teacher of The Support Foundation. Interviewer, Silpachaisri, N.

Songkhling, S. (interview 15 April 2518), Teacher of The Support Foundation. Interviewer, Silpachaisri, N.

Songkhling, S. (interview 16 June 2517), Teacher of The Support Foundation. Interviewer, Silpachaisri, N.

Thianprasert, A. (2011). Khūmuk̄ān'anuraksinlapakam : Čhitkambonphābailængānkradāt [Art Conservation Guide: Painting on Canvas and Paper Work]. Bangkok: Research and Development Institute Silpakorn University.

'Thamkradātthai' Wachirayānwisēt [Thai paper Making]. 6 sheet Thursday 19 March 1891.

'Thamkradātthai' Wachirayānwisēt [Thai paper Making]. 6 sheet Thursday 26 March 1891.

'Thamsamutkhǭi pātimōk Phrarātchaphithīnailūang raw kao' (2017). Daily news No.24676,1,9.

Valerie, H. (2014). Phlikprawatsātsēnthāngsāimai [The Silk Road : A new History], Translate by Singhadēcha, N .Bangkok: Matichon.

Wanitchakon, A. (2016). Kān'ǭkbæpphalittaphanthǭngthin [Local Product Design]. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Watphrachetphon King Rama1-4]. Bangkok: Amarin Printing & Publishing.

Wiraprachak, K.(2010). Kānthamsamutthailækāntērīyombailāna [Thai book andpreparation]. Bangkok: Library National Silpakorn Department.